

Egy ismeretlen Salamon Ernő-elbeszélés

E töredékben fennmaradt Salamon Ernő-elbeszélés kéziratát (melyből két fejezetet közlünk) volt egyetemi diák- és menza-társa s barátja, Rónai László őrizte meg. Az elbeszélés Rónai szerint 1931-ben vagy 1932-ben keletkezett. A nagy, egyenletes, kalligrafikus betűkkel írt kézirat első oldala hiányzik, és a befejező rész is elkallódott valahol. Az így is kerek írás kitérően árnyalt keresztmetszete a harmincas évek kolozsvári diák-menzáinak, tele önéletrajzi mozzanatokkal, Sóvár János alakjában rögtön ráismerünk az egyetemre került költőre. (Édesanyám című drámai kísérletének hőse is ezt a nevet viseli.)

Salamon Ernő két és fél évet töltött Kolozsvárt joghallgatóként, a legnagyobb nyomor közepette. De Kolozsvár nemcsak a szenvedést jelentette számára. Mert ha a jogi fakultáson nem is ért el jó osztályzatot, mégis, itt lépett egyetemi fokra — öntudat szempontjából. Kolozsvárt találkozott ismét a kommunista párttal, a haladó szellemű értelmiségiekkel, a gazdag múltú, patinás művelődési központ megtermékenyítő hangulatával. Es itt találkozott később a Korunkkal, Gaál Gáborral.

Dános Miklós

Megjön Váll Bukarestből, Fejes Bányáról, Rozi, Sáp, Békés, Rét, Róna, Falusi, Karp a vidéki városokból. Valamennyien nagy kosarakkal, nagy csomagokkal jönnek, de két nap múlva már gyógyíthatatlanul éhesek. A harminckét ágynak rövidesen gazdája van, néhol emeletes ágyakat is be kell állítani, hogy mindenki nyugodhassék. Megindul a szobák éjszakai élete. A legtöbb lakószobában késő éjszakáig ég a villany, vitatkoznak, tanulnak, beszélgetnek, veszekednek, álmodoznak. A sürolatlan padlójú, recsegős ágyú, rokkant szekrényes szobákat zsúfoltra tömik a gondolatok.

A legmozgalmasabb szoba a vásárhelyieké. Itt lakik Békés, Rét, Róna és Váll. Ennek a szobának az ajtaja mindég zárva van, mindig fontos gyűléseket tartanak benne. Ez a szoba a legpiszkosabb, a legéhesebb, lakóinak nincs idejük tisztálkodásra, evésre. Kézről kézre jár az *Új pásztor*, izléses fedelű német könyveket olvasnak, az *Út* című folyóiratot forgatják. Faliújság is van. A vásárhelyiek mindig titokzatosak. Néha beviszik a szobába a menza öreg írógépét. Ilyenkor a szomszédos szoba lakóinak el kell menniök otthonról. Megjelenik egy munkásféle ember, és csomagot visz. Ezután a szobákban mindenki hallgat, a következő két éjszakán nem alszik senki, a menzalakók minden dörömbölésre elsápadnak, megreszketnek.

De néha vannak mulatságos esték is, valami ételféle jött hazulról, ilyenkor szabad bejárása van mindenkinek a vásárhelyiek szobájába. Róna és Rét az ágyon ülnek ilyenkor, és gúnyolódnak mindenkien. Békés komolyan az asztal mellett ül és olvas, Váll dörmög, vakarózik, szaval. Barátjának, a havasi legénynek verseit szavalja egy osztály különös bánatairól, szomorú lelkéről, idegen emlékeiről. Senki nem hallgat rá, amikor becsukja a száját, kijelentik, szép volt, de nem érdekli őket a vers, benne élnek a mindennapokban, programjuk van másnapra, lefeküdni készülődnek, ebédjegyekre gondolnak, fülük mellett megy el a vers, a szomorúság, ásítanak, vetkőződnek, lefeküsznek.

A többi szobában Falusi Karppal még fenn van, két úrifiú, pizsamakabátban úriasan, csöndben, hogy is kerülnek ketten ennyi borzas, han-

gосkodó, piszkosgallérú fiatalember közé? Ülnek és olvasnak vagy tanulnak. Falusi ügyvédi irodában dolgozik, elég pénze van, rendesen mosat, könyveket vásárol, úri barátai vannak, mint ez a Karp is, aki a kedvéért jött be az otthonba lakni, aki pedig gazdag otthonról.

Fejér és Rozi vannak fenn még. Fejér komoly ötödéves orvostanhallgató. (Rozi nem nő, férfi, jókedvű, Fejessel egy éven vannak.) A további szobában Sáp van fenn, ül a nyitott ablaknál késő éjszaka, hallgat mélységesen, senkinek nem mondaná meg, milyen gondolatok bántják.

Nemsokára az egyetemen megkezdődnek az előadások, október eleje van, sorba áll a fiúk egy része, hogy kifizesse a félévi tandíjat. Sáp talán azok közé tartozik, akik nem fizethetnek, és ezért kitiltják őket a kurzusokról, s akik futhatnak akárhová, hogy pénzt szerezzenek. Talán erre gondol Sáp, és attól fél, hogy nem kap sehol pénzt tandíjra, és hiába töltötte idejét, nem engedik vizsgázni.

Kérdezhetik tőle, Sáp nem felel. Nem olyan fiú, hogy panaszkodni halljad.

*

Az étterem is megtelik, Mari néninek újra sok a dolga, hatvan fiúnak (kivéülről is járnak be kosztolni) kimérni a levest, a húst, a rossz tegnapelőtti főzeléket, felszeletelni apróra, jó apróra a kenyeret. Sóvár beleszokik ebbe az életbe is. Barátságot köt Vállal, Barna Gyurival, Békéssel, Réttel, Fejessel, Karppal. Most úgy él, hogy szerzett valami kedvezményt magának az ebédjegyeknél, a lakás díját, a 250 lejt, nem fizeti, a rokokótól kapott ruhákból el-eladogat, tanítani jár. Kölcsönként tankönyvekből tanul, Karp adja neki ezeket, már az első pillanatban gyámkodást vállalt felette, pártolja.

Benn vannak egyszer Karp szobájában. Csak Karp és Sóvár. Karp így szól:

— Tegnap este megint szakadt harisnya volt rajtad. Szájszagod van. Te, így akarsz majd a Csirikádhhoz menni? Egyáltalán miért nem tisztálkodik itt rendesen senki? Mint egy disznóól, olyan mindegyik szoba.

— Neked könnyű, Karp. Kapod a pénzt, veszed a szappant, fogpasztát, mosatsz, mehatsz a gőzfürdőbe. De mi? Nézz meg engem. Egy hete nincs két lejem egy levélre. Nem tudom elküldeni a leveleket haza, képzeld. Most te adni akarsz. Hagyj békén.

— De igazán vedd el tőlem, nincs szükségem rá.

— Nekem sincs. Hát beszélni sem lehet veled, panaszkodni se, mindjárt pénz? Ugye, nem tudsz itt adni mindenkinek? Hát akkor ne adj nekem se.

— Az egészen nem segíthetek, rajtad igen. Nem tudom nézni, milyen gyámoltalan vagy. Az asztalnál a legvégére ülsz, az ebédre másfél óráig vársz szótlán, ha jó a titkár, olyan vagy, mint egy megütött állat, félre húzódol, nem szólsz egy szót se, szinte fél tőled az ember.

— Ha beszélhetnék neked. De mit beszéljek, mondd meg? Értsd meg már egyszer, mások vagyunk, mint ti. Beteggebbek, vékonyabbak. Ez azért van, mert egy szobában aludtunk a szüleinkkel, mellettünk szeretkeztek, verték egymást. Két lépésre feküdtem apámtól, amikor meghalt. Megdagadtak a lábai, nem működött a veséje. Látnád, hogy erőlködött két héten keresztül minden éjszaka, hogy bár egy csepp folyadékot is kisaj-

toljon magából. Nem ment. Meghalt. Amikor meghalt, arra gondoltam: „Na, most sírok, azután aludni fogok nyugodtan.“ Vége a kétségeknek. Most már tudjuk, az anyánk özvegy, mi hárman árvák vagyunk. Nekem egy félpercnyi gyermekkorom se volt, a te nevelőiddel és nevelőnőiddel és egész úrifíú életteddel szemben. Te, Karp, hét éve nem fürödtem meg igazából. Úgy ahogy mondom. Most biztos megundorodsz, mert te gőzfürdőbe jársz hetenként, és otthon szalonotok van és két fürdőszobátok is, ha kell.

Ennek a beszélgetésnek is végeszakad, Karp szobájából Sóvár hazamegy a maga nyomorúságos vackába. A kezében szorongatja a pénzt, amit nem akart elfogadni. Orsos éppen harisnyát mos, a szennyvizet előlتي a padlón, lusta kivinni. Az izgága Klein két recés levélpapírra ír. Lugosra küldi, valami tanítónőjelöltnek, akit bementése szerint elcsábított és halálos szerelemre gyújtott maga iránt. Féder, az ügyész éppen keménygallérját veszi le, és azon töri fejét, hogy szerezzen másik szobában helyet magának.

Orsos a hagymaevést hagyta abba a harisnyamosás gyönyörűségéért. A szobában rettenetes szag van.

— Hogy lehessen itt tanulni, te Orsos? Miért nem gondolsz egy kicsit ránk is, Orsos? Vidd ki a mosdótáladat az udvarra, ha a harisnyádát akarod kimosni.

Így veszekedik Sóvár.

— Na nézd, na nézd a kölyköt, de finnyás lett egyszerre. Végy szobát magadnak kint a városban, ha nem tetszik. Vagy menj más szobába. Nekem ne papolj tisztaságról, jobban értek hozzá, mint te.

Az Orsoston levő ing legjobb esetben kéthetes. Ruhája tarka a zsír-, tinta-, piszkofoltoktól. Fogai vigasztalanul sárgák. Arcát kilencnapos szakáll fedi. Haja meggyült hátul a nyakán.

— Ne veszekedjeteK — szólal meg Féder. — Mindig csak veszekedtek — és elhúzza az orrát.

Sóvár elhallgat, Orsos mos tovább. Később jön Váll.

— Van negyven lej feleslegem. Jössz? Fizetem.

— Nőkhöz? Nem.

— Gyere, Sóvár.

— Nincs kedvem.

— Jó, ne gyere. De megmondom Kleinnak, hogyha mégegyszer re-csegteted az ágyat éjszaka meg szuszogsz, öntsön le vízzel.

Sóvár kabátot vesz. Megy Vállal.

Október utolsó napjai. Szép hosszú ősz van ebben az évben. A csendes hosszú utca aransárga. A járda futóeső után szárad. A parkokban a padokon emberek ülnek szemben a fogaállal.

A lányok utcája a fogaáll fala alatt húzódik meg, a Szamos mellett. Ha valamelyik fogoly kinéz, lelát az apró házakra, ahonnan szinte kétpercenként fordulnak ki a tele mosdótálakkal vagy más edénnyel. Vasárnap este a két emeletes épület összes rácsos ablakai tömöttek. Alul sétálnak a lányok, a pénzes gavallérjaikkal. Üzletet kötnek, elválnak, mást fognak meg. Mindezt fenn végignézik. A szemük kimered, a szájuk elszárad. Messze van még a nap, amikor kimehetnek. Felül, a rabok háta megett, a sötét priccs fekszik hangtalanul, azontúl a folyosó az örrel. Az

ablak alatt fehér házikóban a börtönőr és a fegyvere, minden alatt pedig a tengernyi, könnyen kapható nő.

Sóvár és Váll betérnek ebbe az utcába. Adél, akihez igyekeznek, éppen foglalt. Benn nála egy vasmunkás van, kívül két kocsisforma ember vár rá.

Sóvárt elkapja egy szőke nő. Váll marad, kijelenti, vár Adéla.

Sóvár nőjét Luciának hívják, származására nézve olasz. A szoba mint a többi hasonló sorsú nőké. Mozisztárok képei, hűsvéti üdvözlések a falon. Kis faragott asztalon valamilyen sofőr képe, hogy a nő rámondhassa: a vőlegényem. A divány széles. A divány mellett mosdótál. A mosdótál mellett a földön üres kávé csésze maradvánnyal. Féligmajszolt kenyér nyakonlöttyintve valami lila folyadékkal.

Luciának hiányos fogai vannak, sápadt foghúsa. Lila válla, agyonlapított mellei vannak. Sóvár leül mellé. Nézi a nő bájtalan mosolyát, két engedelmese lábát. A vékony fehérmeműt, amely nem kegyelmez a pusztuló női testnek.

Sóvár ügyetlen. Nem mer közeledni, fél valami betegségtől. Szeretné megkérdezni, nincs-e valami baja a nőnek? Arra gondol, hogy butaság volt idejönni. De hová menjen? Akadhat-e más számára? Úrilány? Úriasszony? A menzán kosztol, hitelbe vett pénzen vizsgázik, a levélbélyegre egy héttig gyűjti a pénzt, Karp szerint szájszaga van.

— Na, Lucia.

— Igen, uram.

A divány majd összedől, a kályha rozsdás, a levelezőlapok penészesek, Lucia mellén hárman pihentek az utolsó két órában.

Sóvár szájába beleeszi magát az agyonhasznált test íze, három napig nem tud felejteni. Három napon át kétségbeesetten mossa a száját, a negyedikén megnyugszik. Szerencséje volt, a fogatlan Lucia nem fertőző beteg.

GAÁL GÁBOR — SALAMON ERNŐRŐL

...a szegénység nála könnyen felbontható. Nincs benne (egyelőre) semmi bonyolult. Egyszerű. Szólamai, sorai a népdal szólamán, strófáin fakadnak, vagy a székely népi balladák szövegkiképzésének módján. Hangja sajátos. Ha hangol is másra, kicseng belőle a regionalitás, az erdélyiség zöngéje, mint ahogy a táj, ami-ben világa, szegénysége él, az is erdélyi: az erdélyi fatelepek világa. Nem városi, nem is külvárosi, nem is falusi költő, de a sajátos erdélyi tájba kitelepített munkás-kolóniáké. Kapcsolata a természettel, versei ipari civilizációja ellenére, szembe-szökő. A természet azonban nála nem heroikus vagy idilli, mint az úgy-nevezett erdélyi költőknél, nem is mitikus, hanem kapitalisztikusan árnyalt. A természet mint társadalmi tényező jelentkezik nála, mint a szegénység ellenfele vagy barátja. Ez is jellemző vonása verseinek. A szegénység félelme a hidegtől, a téltől, mely fokozza nélkülözéseit, az ősztől, mely a betegségeket hozza, remeg természetbenyomásaiban. Különös, lírai vonatkozásokat szövegeket így meg. Új nyárdicséret, új tavaszvárás, új őszsiratás, új télvíz-átkozat fakad a száján. A szegénység e vonzó, átpoétizált világában korántsem csak a költő él, de összes társai a szegénységben, meleg, átható szeretetben. Ez a szeretet is szegényember-szeretet. Melegében a pincébe és a barakkokba zsúfolt, egymás támogatására utalt emberek életmelege gőzöl, s egy különös, káromlások közt is szívreható gyengédség...

A szegénység átpoétizálása. Korunk, 1937. 9.